

Передумови формування соціально-економічних та екологічних стандартів якості життя

У статті аналізуються існуючі визначення категорії «якість життя», їх переваги та недоліки. Розглядаються існуючі державні соціальні та екологічні стандарти. Надається авторське визначення «якості життя», беручи до уваги соціально-економічні та екологічні стандарти.

Ключові слова: якість життя населення, соціально-економічні стандарти, екологічні стандарти, стандартизація.

Вступ

Економічний розвиток будь-якої країни світу, включаючи Україну, визначається досягнутим рівнем якості життя її населення.

Перехід України до сталого розвитку обумовив пріоритет довгострокового соціо-еколого-економічного благополуччя населення, що характеризується, поряд з технологічним прогресом і економічним зростанням, активізацією процесів, спрямованих на удосконалення соціально-економічної та екологічної політики держави [16].

Початок досліджень із проблематики оцінки якості життя населення покладено у працях Дж. Гілберта, Дж. Форрестера, Е.М. Вексоера, Б.А. Райзберга. Їх ідеї набули розвитку у працях вітчизняних дослідників, зокрема, А.І. Белоус, А.С. Булатова, В.К. Ломакіна, Л.Г. Мельника, М.К. Шапочки, С.М. Бобильова, Н.Ф. Винокурової, В.В. Трушина, К.М. Хоруженка, І.І. Мазура, Г.В. Осіпова, А.Д. Некипілова, І.В. Недіна, О.М. Теліженка, Л.В. Жарової, Н.В. Караєвої, П.В. Тархова, Є.М. Черепова, Л.В. Старченко, І.М. Сотник та інших вчених. Аналіз свідчить, що більшість досліджень з оцінки якості життя пов'язується переважно з економічними та соціальними показниками, екологічним аспектам відводиться другорядна роль. Також не беруться до уваги соціально-економічні та екологічні стандарти.

Інтерес до проблеми якості життя зростає, проте зміст цієї категорії постійно трансформується, враховуючи вплив різних спектрів соціо-еколого-економічного розвитку.

Постановка завдання

Метою даної статті є аналіз деяких існуючих визначень категорії «якість життя» з виявленням їх переваг і недоліків, на підставі них надати власне визначення даної категорії. Розглянути державні соціально-економічні та екологічні стандарти з метою подальшого розроблення соціально-економічних та екологічних стандартів якості життя.

Старченко Людмила Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Сумського державного університету; Лук'яненко Віра Василівна, аспірант кафедри економіки Сумського державного університету.

© Л.В. Старченко, В.В. Лук'яненко, 2011

Результати

Проаналізуємо деякі існуючі визначення категорії «якість життя», їх переваги та недоліки (табл. 1). На нашу думку, якість життя населення – категорія сталого розвитку, яка характеризує певний рівень досягнення соціально-економічних та екологічних стандартів життєдіяльності людини, які мають економічне підґрунтя при формуванні способу життя.

Таблиця 1 – Визначення якості життя деякими вченими [4; 6; 11; 15; 17; 18]

Визначення	Автор	Переваги	Недоліки
Якість життя – соціологічне і культурологічне поняття, яке виражає якість задоволення матеріальних і культурних запитів і потреб людей: якість харчування; якість і сучасність одягу; комфорт житла; якість освіти, охорони здоров'я, сфери обслуговування, навколишнього середовища; структуру рекреації; ступінь задоволення потреб в об'єктивній інформації, змістовному спілкуванні, знаннях, творчій праці; рівень стресових станів; структуру розселення і т.п.	К.М. Хоруженко	Враховані матеріальних і культурних потреб людей	Неоднозначне визначення категорії «якість харчування». На нашу думку, це може бути «вартість споживчого кошика», або якості вживаної продукції
Якість життя являє собою системне медико-соціальне явище, що охоплює психофізичне й соматичне здоров'я людини, її духовні, культурні та всі життєві цінності, рівень цивілізованості й економічного розвитку суспільства	І.І. Мазур	Розглядається рівень економічного розвитку	Стверджується медична першооснова якості життя
Якість життя – сукупність матеріальних, соціальних, демографічних і т.п. умов життя людини та рівень їх розвиненості; суб'єктивне сприйняття та оцінка свого життя	Г.В. Осіпов	Враховуються матеріальні, соціальні та демографічні умови життя	Не враховується екологічна складова
Якість життя – економічно-соціально-екологічний індикатор, що характеризує певний рівень задоволення сукупності соціальних та екологічних потреб, які мають економічне підґрунтя, формуючи спосіб життя населення, та відповідають умовам сталого розвитку	Л.В. Старченко	Ув'язує в єдине ціле соціально-економічна та екологічна складові, що відповідає умовам сталого розвитку	Не беруться до уваги соціально-економічні та екологічні стандарти
Якість життя – 1) соціальне благополуччя; 2) фізичне благополуччя; 3) психічне благополуччя; 4) когнітивне благополуччя; 5) духовне благополуччя; 6) благополуччя, що залежить від стану навколишнього середовища	N. Kelley-Gillespie	Розглядаються різні аспекти життєдіяльності людини	Не беруться до уваги соціально-економічні та екологічні стандарти
Якість життя – сприйняття людьми свого положення в житті залежно від культурних особливостей і системи цінностей та в зв'язку з їхніми цілями, очікуваннями, стандартами, турботами	ВООЗ	Розглядається система цінностей людини	Немає конкретизації стандартів (економічні, соціальні чи екологічні)

Останнім часом усе більше усвідомлюється той факт, що якість життя є не стільки об'єктивним показником рівня соціально-економічного благополуччя суспільства, скільки суб'єктивною оцінкою людьми особливостей зміни умов життєдіяльності і способів їх взаємодії з навколишнім середовищем.

Основними компонентами, що створюють середовище і систему забезпечення життєдіяльності населення, є якість та добробут населення, соціальна безпека, якість навколишнього середовища, природно-кліматичні умови (рис. 1).

Одним із способів підвищення якості життя є створення якісної системи соціально-економічних та екологічних стандартів, які не лише закріплені у нормативно-правових актах, а й виконуються та реалізуються на практиці. Соціальні стандарти встановлюються і гарантуються державою. Саме вона зобов'язана забезпечити всім громадянам достатній рівень життя.

Рис. 1. Базові компоненти, які створюють середовище і систему забезпечення життєдіяльності населення (за С.А. Айвазяном) [1]

Державні соціальні стандарти – встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій [12].

При розробленні соціальних стандартів враховуються два чинники:

- стандартизація соціальних прав;
- розроблення соціальних стандартів рівня життя.

Головна мета розроблення соціальних стандартів – забезпечити в країні стабільність

і мінімізацію соціального ризику.

Таким чином, система державних соціальних стандартів створюється з метою забезпечення визначених Конституцією соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного громадянина (розділ II Конституції України, статті 46, 48–50) [9].

Державні соціальні стандарти застосовуються для порівняння у різних сферах життя населення. Зокрема, це рівень доходів, соціального обслуговування, житлово-комунальних послуг, розвиток транспорту та зв'язку, стан охорони здоров'я, рівень забезпечення навчальними закладами, закладами культури та спорту, рівень побутового обслуговування, розвиток сфери торгівлі та громадського харчування, рівень соціальної роботи з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей тощо.

На основі соціальних стандартів визначаються розміри основних соціальних гарантій: мінімальний розмір заробітної плати та пенсії за віком, неоподаткованого мінімуму доходів громадян, розмірів державних соціальних допомог та інших соціальних виплат.

Отже, система соціальних стандартів та гарантій дозволяє активізувати соціальний захист населення, а також регулювати й контролювати рівень його якості.

Поняття екологічної стандартизації у науковій літературі розглядається неоднозначно. Багато дослідників поняття екологічної стандартизації ототожнюють з екологічним нормуванням, або серед екологічних стандартів розглядають екологічні нормативи [10]. Так, наприклад, Андрейцев В.І. [2] розглядає екологічні стандарти як юридично значущі нормативно-технічні документи, які містять екологічні вимоги, правила і норми та є обов'язковими для виконання.

Правові засади екологічної стандартизації в Україні визначаються розділом VII Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [8]. Відповідно до ст. 31 цього Закону [8] державні екологічні стандарти є обов'язковими для виконання суб'єктами екологічних правовідносин. До суб'єктів екологічних правовідносин належать фізичні особи (громадяни України, іноземці та особи без громадянства), юридичні особи, держава Україна та іноземні держави, а також український народ.

Згідно з ч.2 ст.5 Декрету КМУ «Про стандартизацію та сертифікацію» від 10.05.93 р., [7] державні стандарти України містять обов'язкові та рекомендовані вимоги, проте екологічні стандарти містять обов'язкові до виконання вимоги.

Таким чином, основною метою екологічних стандартів є визначення понять і термінів, які використовуються в екологічній діяльності, а саме:

- режиму використання та відтворення природних ресурсів, охорони довкілля;
- методів контролю за станом навколишнього природного середовища;
- заходів запобігання негативного впливу забруднення природного середовища на здоров'я людей [5].

Відповідно до законодавства України існує така система екологічних стандартів [3]:

1) державні стандарти України (ДСТУ) та державні класифікатори (ДК) – затверджуються тільки Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики, державні будівельні норми (ДБН) – затверджуються Державним комітетом України з будівництва та архітектури, міждержавні стандарти (ISO, ГОСТ, ІЕК, ЕН тощо), застосовуються на підставі міжнародних угод України;

2) кодекси усталеної практики – нормативно-технічні документи, що містять практичні правила чи процедури проектування, виготовлення, монтажу, технічного

обслуговування, експлуатації обладнання, конструкції чи виробів – можуть бути як стандартом, так і його частиною чи окремим документом;

3) галузеві стандарти України (ГСТУ) – нормативно-технічні документи, які затверджуються міністерствами і відомствами (у тому числі і Мінекоресурсів) і реєструються в національному органі зі стандартизації України;

4) стандарти науково-технічних та інженерних товариств і спілок – мають рекомендаційний характер;

5) технічні умови (ТУ) – нормативно-технічні документи, що встановлюють технічні вимоги, яким повинні відповідати продукція; та послуги – можуть бути стандартом, його частиною або окремим документом;

6) стандарти підприємств (СТП) – нормативно-технічні документи підприємств.

Висновки

Визначаючи якість життя населення, необхідно брати до уваги соціально-економічні та екологічні стандарти. Існуючі державні соціальні стандарти дозволяють регулювати й контролювати рівень якості життя населення. Існуючі ж екологічні державні стандарти не можуть регламентувати його рівень у прямому вигляді, тому що вони не відображають екологічну ситуацію в країні та не містять інформації щодо факторів впливу (що не відповідають стандартам) на навколишнє середовище та людину.

З урахуванням цього є актуальним розроблення та затвердження обов'язкових екологічних стандартів якості життя з метою формування якісної державної політики щодо розроблення та впровадження соціально-економічних та екологічних стандартів якості життя.

1. Айвазян С. А. Анализ синтетических категорий качества жизни населения субъектов Российской Федерации: их измерение, динамика, основные тенденции / С. А. Айвазян // Уровень жизни населения регионов России. – 2002. – № 11. – С. 1–38.
2. Андрейцев В. І. Екологічне право. Курс лекцій у схемах / В. І. Андрейцев – К., 1996. – 208 с.
3. Бондар Л. О. Правове регулювання екологічної стандартизації в Україні [Електронний ресурс] / Л. О. Бондар. – Режим доступу : – <http://ecopravo.host-ua.org.ua/nauk/uprav/ekostandart.htm>.
4. Вікіпедія [Електронний ресурс] / Вільна енциклопедія. – Режим доступу до енциклопедії : – <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
5. Вітовська І. В. Принцип дотримання екологічних стандартів та нормативів [Електронний ресурс] / І. В. Вітовська – Режим доступу : – http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/apvchzu.
6. Глобалістика : енциклопедія / [гл. ред. І. І. Мазур, А. Н. Чумаков]. – М. : ОАО Издательство «Радуга», 2003. – 1328 с.
7. Декрет КМУ Про стандартизацію та сертифікацію від 10.05.93 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=46-93>.
8. Закон України Про охорону навколишнього природного середовища від 25.06.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://www.ngo.if.ua/themes/ngo/material>.
9. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://zakon.rada.gov.ua/cgi>.
10. Кравцов С. Стандартизація і нормування в галузі охорони атмосферного повітря / С. Кравцов // Право України. – 1999. – № 4. – С. 54–55, 65.
11. Осипов Г. В. Социологический энциклопедический словарь / Г. В. Осипов. – М. : Издательская группа ИНФРА. – М. : НОРМА, 1998. – 488 с.
12. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Закон України від 5.10.2000 р , № 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – III // www.rada.org.ua.
13. Проблема якості життя в екопсихологічному контексті [Електронний ресурс] / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України Лабораторія екологічної психології. – Режим доступу : – <http://www.ecopsy.com.ua/index.php>.

14. *Проект Стратегії національної екологічної політики України на період до 2020 року* : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 р. № 880-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gdo.kiev.ua/files/db.php?god=2007&st=2961>.
15. *Старченко Л. В.* Оцінка якості життя населення регіону в умовах сталого розвитку: монографія / Людмила Володимирівна Старченко. – Суми : Видавництво СумДУ, 2010. – 270 с.
16. *Український В. Є.* Державне регулювання діяльності підприємств згідно з соціально-екологічною концепцією управління : дис ... канд. наук : 25.00.02 / Український Вадим Євгенович. – Донецьк, 2005. – 176 с.
17. *Хоруженко К. М.* Культурология. Энциклопедический словарь / К. М. Хоруженко. – Ростов-на-Дону: Изд-во «Феникс», 1997. – 640 с.
18. *Kelley-Gillespie N.* An Integrated Conceptual Model of Quality of Life for Older Adults Based on a Synthesis of the Literature [Internet resource] / Kelley-Gillespie N. // Applied Research Quality Life. – 2009. – № 3. – P. 259–282. – Mode of access : <http://www.springerlink.com/content/w25127885112468u/>.

Отримано 21.11.2010 р.

Л.В. Старченко, В.В. Лук'яненко

Предпосылки формирования социально-экономических и экологических стандартов качества жизни

В статье анализируются существующие определения категории «качество жизни», их преимущества и недостатки. Рассматриваются существующие государственные социальные и экологические стандарты. Предлагается авторское определение «качества жизни», принимая во внимание социально-экономические и экологические стандарты.

Ключевые слова: качество жизни населения, социально-экономические стандарты, экологические стандарты, стандартизация.

L.V. Starchenko, V.V. Lukyanenko

Pre-conditions of socio-economic and ecological standards of quality of life forming

In the article the existent determinations of «quality of life» concept, their advantages and disadvantages are analyzed. The existent state social and ecological standards are examined. Taking into account the socio-economic and ecological standards author offers the own def of «quality of life» concept.

Keywords: quality of life, socio-economic standards, ecological standards, standardization.